

**МЕЖДУ ПРЕСТИЖА И ПОКВАРАТА:
НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ РАННАТА РЕЦЕПЦИЯ НА ДАНТЕ И БОКАЧО
В БЪЛГАРИЯ (1878 – 1918)**

Бойка ИЛИЕВА

Югозападен университет „Неофит Рилски“, България

E-mail: boyka.ilieva@gmail.com

**BETWEEN PRESTIGE AND DEPRAVITY: OBSERVATIONS ON THE EARLY RECEPTION
OF DANTE AND BOCCACCIO IN BULGARIA (1878 – 1918)**

Boyka ILIEVA

South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria

E-mail: boyka.ilieva@gmail.com

ABSTRACT: The current study focuses on the presence of the Italian classic authors Dante, Petrarch and Boccaccio in the period from the National Liberation to the end of World War I.

The reception scope after the National Liberation is actually hard to trace and some surprising findings might appear on the horizon, especially regarding the scattered in periodicals texts. The published translated books are not indicative of the reception range during the analyzed period and they constitute only a small part of it. A large number of works by the most popular authors reached the Bulgarian audience through translations published in periodicals, textbooks and anthologies. Moreover, a lot of translated works did not appear in specialized philological publications, but in the literary sections and serials of daily newspapers.

As early as the first decade after the Liberation, the classics missing from the Revival catalogue of translated literature started to appear. The Bulgarian reader became acquainted with the sporadic works of authors studied at school like Dante, Petrarch, Boccaccio, Torquato Tasso, Ludovico Ariosto, Carlo Goldoni, Vittorio Alfieri, Giacomo Leopardi and Ugo Foscolo.

In the defined period, the classic authors were not among the most influential translated Italian writers for the Bulgarian audience during the epoch. This is evidenced by the limited distribution of Konstantin Velichkov’s translation of *Inferno*, which managed to attract the interest of only a small circle of intellectuals.

A main reception factor is the taste of the reading audience, which predominantly in the postliberation conditions still lacked structured esthetic criteria and preferred more common and comprehensible literature.

KEYWORDS: Dante, Boccaccio, reception, reception factors, periodicals, textbooks, anthologies

Началото на рецепцията на италианската литература в България се поставя в средата на XIX в., когато националното Възраждане навлиза в най-активната си културна фаза. По това време българската читателска аудитория все още не познава „високата“ италианска литература. Най-значителен сред преведените автори е Карло Голдони, чието творчество е емблематично за просветителския XVIII век. Но той е представен на възрожденския читател не с някое от характерните си произведения, а с подражателната комедия „Омъжената Памела“ (*Pamela maritata*, 1759). В отговор на масовия читателски вкус се превежда занимателното народно четиво „Големите хитрости на Бертоaldo“ (*Le sottilissime astuzie di Bertoldo*, 1606) от Джулио Чезаре Кроче. Показателен за патриотичния подем през 60-те и 70-те години на XIX век у нас е интересът към италианската литература на Рисорджименто. Превеждат се двама нейни представители – тосканският революционер Франческо Доменико Гуераци с историческия роман „Беатриче Ченчи“ (*Beatrice Cenci*, 1854) и карбонарът Силвио Пелико със затворническите си мемоари „Моите тъмници“ (*Le mie prigioni*, 1832).¹ Един от водещите приноси на преводната литература през Възраждането е ролята ѝ на двигател в приближаването на една периферна култура, каквато е българската, до цивилизационния център.

След Освобождението преводите продължават да изпълняват комплексна роля, насочена към формиране на националната култура и към обогатяване на литературата в идейно и езиково отношение (Владова, 1988, с. 154). Важна стъпка в процеса на културно самолегитимиране е подсигуриването със знакови произведения от световния литературен фонд. Сред най-възторжените ценители на образците от „големите“ литератури е родната литературна класика,

¹ Българските преводи са „Памела уженена“ (1853); „Високи умни хитрости Бертоалдови“ (1853); „Беатриче Ченчи“ (1867/68); „Тъмниците ми“ (1874).

която „потребява колегите си – елитните чужди класики – с целия митологичен респект, който може да се създаде от дистанцията и досегашното неучастие в общоевропейския културен обмен“ (Трендафилов, 2003). В тях открива не само необходимия престижен модел за следване, но и коректив за съизмерване на собствените литературни постижения. Наличието на шедеври от класическия фонд е определящо за приобщаването на приемащата култура към световния културен процес. Особено когато става въпрос за културното укрепване на една млада държава, вливането на образци от световната класика е животворно (Карапеткова, 2016, с. 93). Класиката е необходима и с функцията си на верен ориентир за трасиране на собственото културно развитие. Не по-маловажно е и значението ѝ на авторитетен „резервоар на сюжети и мотиви“ (Костова-Панайотова, 2008, с. 13).

Преводаческата дейност достига особено голям „размах“ през първата половина на XX век. Въпреки че се увеличава процентът на преводите от оригинал, което е предпоставка и за по-високото им качество, все още продължават да битуват и някои преводачески практики от близкото минало, например премълчаване на автора или промяна на заглавието. Пълният обзор на преводния репертоар дори и за фиксиран неголям период от време е трудноосъществима задача и допуска изненадващи открития, особено по отношение на текстовете, пръснати из периодичния печат. Нещо повече, голяма част от тях не са поместени в специализирани литературни издания, а фигурират в литературни рубрики и подлистници на ежедневници, както и в издания с по-широк културен профил. Не на последно място по важност са училищните хрестоматии и литературните сборници и антологии, които се оказват удобна форма за представяне на автори и произведения. Хрестоматиите, характерни предимно за последната четвърт на XIX в., предполагат по-внимателен подбор на представителни художествени образци, докато текстовете в антологиите допускат по-голяма волност на съставителя, при което натежават и личните му предпочитания. В началото на XX в. литературните сборници постепенно изместват хрестоматиите, като около 1910 година се забелязва най-активното им издаване.

За първи път в българския културен контекст името на Данте се споменава във възрожденската периодика. В международната си хроника в „Въсток“ (бр. 2, 1865) съобщава за 600-годишнината от рождението на поета, чествана във Флоренция. В бележката редакцията изказва предположението, че „някои от читателите знаят за италианския поет“ (с. 3).

Трябва да се отбележи, че още преди първите преводи на откъси от „Ад“ на български език немало родни интелектуалци вече са запознати с поемата на Данте от различни чужди източници. Частична представа дава и популярната по онова време „Русская хрестоматия“ на Алексей Галахов, в която предренесансовият класик е представен с две песни от „Ад“ – въвеждащата I песен и кульминационната XXXIII песен, озаглавена „Граф Уголино“ (Галахов 1879: 73 – 76).

Първият превод на Данте на български език е реализиран за нуждите на родното образование. През 1884 г. съставителите на „Българска хрестоматия“ Иван Вазов и Константин Величков поместват в нея откъси от песни XXXII и XXXIII, като името на преводача е премълчано. Формалната структура на оригинала е променена и вместо в тристишия поемата е предадена в четиристишни строфи. Преводът е направен чрез език посредник, най-вероятно руски или френски. Самият Вазов неколккратно по-късно споделя, че първият му досег с творбата се осъществява чрез руските преводи (Шишманов, 1976). Ако се допусне, че именно той е премълчаният преводач на Данте, то е почти сигурно, че е ползвал посредничеството на този език. От друга страна, в изследвания за преводаческото дело на българския поет е посочен само един италиански автор, превеждан от него, и това е Торквато Тасо с „Освободеният Ерусалим“ (Милетич-Букурещлиева, 1921). Другата хипотеза, за Константин Величков като преводач, допуска посредничеството на френски или руски език, тъй като учебното пособие излиза три години преди заминаването му за Италия, където започва да изучава езика на Данте. Не е лишено от основание и предположението за участие на външен сътрудник, предвид свидетелствата на Вазов, че за нуждите на хрестоматията съставителите са се обръщали към преводачи от различни езици (Шишманов, 1976).

В съпътстващия превода метатекст се проследяват основни факти от биографията и творчеството на Данте. Поставен е акцент върху съдбовната му „рицарска и платоническа“

любов към Беатриче, чиято трагична смърт вдъхновява поета да напише „Нов живот“. Като се позовава на швейцарския историк и есеист Томас Карлайл (Thomas Carlyle, 1795 – 1881),² авторът определя „Божествена комедия“ като „най-забележителната книга от всичките книги на новия свят“. Изяснява се триделната структура на отвъдния свят с нейното предназначение, разпределението на греховете в различните кръгове на ада. Читателите се информират за особеното отношение на Дантевите съвременници, които митологизират личността му, като вярват, че той действително е посетил отвъдното. Орловият нос, тъмната кожа и замисленият вид внушават представата за необикновена личност, пророк и съдник:

Народът, като виждал Данте на улицата, обикновено казвал: тоя човек е бил в пъклото. Възчерното му лице, къдравите му косми, жалният му и мрачен изглед, всичко е служило на съвременниците за доказателство, че това са следи от адский пламък, дим и мъчения. Ония, които той поместил оште доде били живи в адът, считали ги за умрели. За тях казвали, че дяволът оживява бездушните им трупове: приятелите им, роднините им бягали от тях като от афоресани (Вазов, Величков, 1884, с. 67 – 68).

Трябва да отбележим, че въпросът за отношението на съвременниците му – респект, съчетан със суверен страх, е засегнат още от първия му тълкувател, Джовани Бокачо.

Чрез Христоматията си Вазов и Величков налагат Данте като ключов автор в обучението по литература, а „Ад“ се утвърждава като класически образец на художественото слово. В учебната програма от 1897 г., в която за първи път се конкретизират авторите за изучаване в училище, името на Данте фигурира сред образцовите европейски представители (Програма, 1897, с. 22). В годините до края на Първата световна война творчеството му е неизменна част от христоматиите по словесност.

С незначителни промени преводът от „Българска христоматия“ е препечатан и в том втори от „Христоматия по изучаване словесността“ на Стефан Костов и Димитър Мишев (1889), като авторите предлагат и подробен преразказ на трите кантики на „Божествена комедия“. Знаменитият флорентинец, чието име в пособието е изписано като *Данте Алжиери*, е представен в обширен справочен текст, поместен под линия. В него се отделя внимание на цялостното му творчество, като се изтъкват новаторските му идеи. Съдържанието на „Нов живот“ е представено като „цял ред исторически фактове на Дантевата любов, облечени в съвършено поетическа форма“ (Костов, Мишев, 1889, с. 68). Като основен елемент на поезията му е посочена платоническата любов, съчетана с висока християнска чистота. Излага се и концепцията на неговите трактати, които очертават фигурата му на политически и езиков реформатор. В съчинението „За монархията“ е видян космополитизмът на автора, за когото цялата вселена е родина и който се тревожи за бъдещето на разединеното човечество. Данте смята, че монархията е необходима за спасението на света, а като основни принципи на общественото благополучие издига единство, съгласие, мир, справедливост и свобода. Идеята за утвърждаване и развиване на говоримия език е заложена в „За красноречието на народния език“, като главна роля в този процес се възлага на поезията. „Божествена комедия“ се разглежда като гениален триумф на поранните идеи на поета – любовта в „Нов живот“, науката в „Пир“ и политиката в „За монархията“, като всички те са обединени тук от вярата (Костов, Мишев, 1889, с. 69). Цитира се тезата на Луиджи Мариоти,³ че гениалната поема е оръжие на нравственото негодувание на автора в годините след неговото политическо изгнание, съчетано с оригиналната Дантева идея за опоегизиране на християнските представи за вечния живот. Коментарът излага и структурата на творбата, като за първи път предлага на българския читател опит за жанровото ѝ дефиниране. В оценъчен план поемата е определена като лебедова песен на Средните векове, а гениалният Данте – като личност, която „не принадлежи само на миналото, но на бъдещето и на всички времена“ (Костов, Мишев, 1889, с. 70).

² Текстът е инспириран от есето „Героят като поет“ от книгата „Героите, преклонението пред героите и героичното в историята“ (On Heroes, Hero-Worship, & the Heroic in History, 1841).

³ Луиджи Мариоти е псевдоним на италианския писател и журналист Антонио Карло Наполеоне Галенга (1810-1895), автор на изследването „Италия – минало и настояще“ (1848), написано на английски език и съдържащо очерк за Данте.

Пребиваването на К. Величков в Италия (1887 – 1889), където изучава италиански език, го вдъхновява за амбициозен проект – превода на „Ад“ от оригинала. Ключовата XXXIII песен („Граф Уголино“) той помества в самостоятелната си „Христоматия или сборник от избрани образци по всичките родове съчинения за горните класове на градските училища и на гимназиите“ (1890). Откъсът следва формалната структура на така характерната за Дантевата поема terza rima (терцина) и е предшестван от кратко резюме на съдържанието на песента.⁴ На практика това е първият превод на Данте от италиански на български език. В справочната част, поместена в края на учебното пособие, поетът е представен като „сублимний архитект на едно от най-чудесните произведения, с които се гордее човеческият дух“, а ранните му съчинения се разглеждат като прелюдия към великото дело:

Това дело беше „Божественната комедия“, обширна консенсия, в която се искава всичкото мировъзрение политическо, социално и духовно на средните векове, осветлено от една неземна любов и драматизирано от една неумолима страст за отмъщение (Величков, 1890, с. 407).

Трите сфери на отвъдното, изобразени в творбата, са оприличени на тройна сцена, върху която Данте показва историята на своята епоха за назидание и наставление на човечеството.

В следващите няколко години Величков продължава да работи над превода на „Ад“, като публикува отделни части в списанията „Български преглед“ (1893/1894 г.) и „Мисъл“ (1894/1895). Всяка песен е вписана в своеобразна паратекстуална рамка – резюме на съдържанието в проза в началото и подробни обяснителни бележки в края.

С публикуването на два преводни материала в периодичния печат осведомеността за Данте у нас се обогатява, с амбицията да обхване по-широка читателска аудитория. Единият от тях, озаглавен „Данте, Бокачио и Петрарк“, поместен във в. „Книжици за прочит“ (1895), е дело на германския учен и педагог Карл Раумер (Karl Georg von Raumer, 1783 – 1865).⁵ Той информира за учението на Данте и ранното му влюбване в Беатриче, като набляга на политическите борби в родната му Флоренция, довели до тежкия изгнанически живот. Изтъкната е заслугата му за езиковата реформа и създаването на „един прекрасен, общ за цяла Италия, книжовен италиански език“, както и новаторската за времето си идея за секуларизация на политическата и духовната власт. Епохалното значение на „Божествена комедия“ е видно в средищното ѝ място между Средновековието и Новото време с преплитането на средновековно светоусещане и предренесансови идеи. Статията утвърждава гениалността на автора и неговото произведение, изпълнено с „дълбочина на умозрението“, „изтънченост на изящното“, фантазия, „свещен гняв“, „ликуваща любов“ (Раумер, 1895, с. 38 – 39).⁶

Пет години по-късно в сп. „Родина“ излиза очеркът „Данте Алигиери“ от американската писателка и общественичка Ан Линч Бота (Anne Charlotte Lynch Botta, 1815 – 1891).⁷ В биографичната информация, съдържаща се в него, акцентът е поставен върху негодите в личния му живот (нешащната любов към Беатриче) и на общественото поприще (политическо предателство, изгнание), които предпоставят светогледа на неговото творчество. „Божествена комедия“, наречена „един от великите паметници на човешкия гений“, е определена като „алегория, изразена във форма на видение“. Авторката проследява накратко сюжета на творбата, като запознава читателя с изпитанията и персонажите във всяка от трите сфери на отвъдното. Тя разяснява алегоричния смисъл на поемата, посочва нейните източници – образи и идеи от митологията, историята и философията, които Данте умело подчинява на личните си чувства и преживявания. Бота отбелязва като главно достойнство на произведението наблюдението си, че „за пръв път класическото изкуство е употребено в романтична форма“ (Бота, 1900, с. 26 – 27).

⁴ Terza rima – тристишна строфа с кръстосана верижна рима от типа aba – bcb – cdc...

⁵ Откъс от I част на труда „История на педагогиката от възраждането на класиката до нашето време“ (Geschichte der Pädagogik vom Wiederaufblühun klassischer Studies bis auf unsere Zeit, 1846 – 1855).

⁶ Част от очерка, отнасяща се за Данте, е използвана по-късно в „Христоматия за пети клас: С речник на малко познатите думи“ на Иван Пеев-Плачков (1898).

⁷ Handbook of Universal Literature (1860)

К. Величков, освен преводач на Данте, е автор и на два критически очерка за него, което дава повод на Вазов да го посочи като първия български дантевед. По-ранният, „Беатриче“ (1905), представя Дантевата любима като лъч от най-възвишена светлина, който просиява и в най-тежките моменти от живота му, за да спаси душата му от разруха. Акцентът в текста е поставен върху животворната сила на любовта, която не само съхранява поета от нещастията, но го калява, вдъхновява и прославя (Величков, 1910, с. 314).

През 1906 г. Величков публикува есеистичен етюд за Данте, в който поетът е представен като талантлива и добродетелна личност, чиято нравствена сила успява да превъзмогне всички житейски несгоди. Забележителната му поема „Божествена комедия“ е видяна като изпълнение на троен дълг:

...дълг към Беатриче, символ на любовта в най-светлата ѝ смисъл и на божията благодат, която се е бил обрекъл да прослави, както никой още не е прославявал никоя жена; дълг към Италия, в която от синовна обич и преданост е искал да внуши отвращение към всички злочинци, които са я безчестили със своите насилия, грабежи и пороци и да я накара, потресена от грозното зрелище, което е представлявала, със съзнание и енергия да се предаде на работа за своето нравствено обновление и прераждане; дълг най-сетне към своите дарби, които е знаел, че е получил, за да ги употреби с полза, като си послужи с тях да разкрие истината за себе си и за другите. (Величков, 1906, с. 4).

Авторът изтъква като висш съдник в целия жизнен и творчески път на поета неговата собствена съвест. Именно тя проправя път на истината, справедливостта и смелостта, с които успява да изпълни делото на живота си.

През същата година излиза в самостоятелно книжно тяло пълният превод на „Ад“ от К. Величков с илюстрациите на Гюстав Доре от 1857 г. Изданието предизвиква полюсни реакции на страниците на периодичния печат, които са предмет на редица научни изследвания (Петров, 1995; Карапеткова, 2012; Бонева, 2017). Сред възторжените отзиви се откроява оценката на неговия съмишленик Вазов, свидетел на неговото „неуморно усърдие“ в това амбициозно и тежко начинание (Вазов, 1911, с. XVI). Един от яростните критици на качеството на превода е Кирил Христов, който го заклеява като „чудовищен“ и подобаващ на първокурсник с тромавия си стих (Христов, 1906).

Любопитно е, че четири години по-късно „Ад“ излиза в Бургас в нов превод, който изненадва със своята поява и с нищо не обещава да е по-добра версия на предишния – той не само че е в проза, но е направен и от текст посредник. Преводачът Д. Христов, чиновник при Българската земеделска банка, си служи с френската версия от 1785 г. на Антоан дьо Риварол (1753 – 1801).⁸ Нелишен от самочувствие, той подарява един екземпляр на Боян Пенев с прикрепено писмо посвещение от 1.09.1915 г. В него преводачът приканва критика да направи отзив в печата и детайлно обосновава предпочитанието си към прозаическата форма на превода. Той цитира твърдението на френския преводач Риварол, че при запазване на поетическата форма поемата „не може да се преведе ясно и точно“, дори и когато става дума за близки езици като френския и италианския (Христов, 1915).

Остава загадка причината, поради която издателят е подкрепил подобна публикация. Възможно е да е разчитал на по-голямата точност на този вариант, предвид обвиненията в некомпетентност, които Кирил Христов отправя по повод на Константин-Величковия превод.

Ако Данте навлиза в българското литературно пространство чрез авторитетната утвърждаваща трибуна на училищното пособие, то Бокачо се появява за първи път на страниците на периодичния печат.

Варианти на част от разкрепостените странстващи сюжети от „Декамерон“ стават достояние на българския читател още в патриархалния контекст на Ранното възраждане. Нещо повече, те са му поднесени от преводач духовник – самият Софроний, врачански епископ, превежда от гръцки книжката „Митология Синтипа философа“, която става част от неговия

⁸ *L'Enfer, Poème du Dante*. Traduction nouvelle [par Antoine de Rivarol] — Londres et Paris, Didot, Mérigot, Bailly, 1785.

Втори видински сборник (1802). Разказите се реципират във възрожденската ни култура през гръцките печатни версии на книгата за Синтип (Адинолфи, 2010). Друг сюжет, съответстващ на девета новела, ден втори от „Декамерон“, е интерпретиран от Петко Р. Славейков в ранната му повест „Хубавинка Янка“ (1869).⁹

Споменатата новела е публикувана през 1890 г. в единствената книжка на научно-литературното списание „Заря“ със заглавие „Изобличений клеветник“, но вече обозначена като Бокачова (Бокачо, 1890). Преводът е направен през руски от Константин Друмев, родственик на митрополит Климент и може да се счита за най-ранния превод на Бокачо на български език. Сюжетът разработва мотива “облог върху верността на съпругата”. Група пътуващи търговци водят спор относно постоянството и почтеността на съпругите им в тяхно отсъствие. За да докаже верността на съпругата си, Бернабо се обзалага със самонадеяния Амброджоло, че няма да успее да я съблазни. За да спечели облога, той си служи с измама и наклеветява почтената Джиневра. Прокудена от съпруга си, тя странства, преоблечена в мъжки дрехи. С променена самоличност и след големи перипетии успява да изтръгне самопризнания от мнимия прелъстител в присъствието на Бернабо. Финалът е справедлив и благополучен – съпругата е опростена и богато възнаградена, а измамникът – наказан.

Четири години по-късно в сп. „Библиотека“, приложение на екзархийския в. „Новини“, издавано за Македония, се отпечатва разказът „Крак от щъркел“, съответстващ на четвърта новела, ден шести от ренесансовия сборник. Тук е показана силата на находчивостта и остроумното слово, способни да спасят човека в критична ситуация. При превода текстът е претърпял известни езикови промени, най-очевидната от които е преводът на италианската дума *gru* (жерав) като *щъркел*.

След двата най-ранни превода от Бокачо у нас се появява и първият метатекст за него. Става дума за споменатия по-рано очерк от К. Раумер, който добавя интересен шрих към творчеството му. Германският изследовател отбелязва, че Бокачовите стихотворения на латински са били високо ценени от неговите съвременници дотолкова, че дори са предпочитани пред еклогите на Вергилий (Раумер, 1895, с. 40). Текстът поставя акцент върху изобличителната сила на „Декамерон“, насочена срещу потъналото в пороци духовенство и срещу упадък на обществените нрави. Авторът показва двойствено отношение към ренесансовия класик, като изразява предубеждението си по повод разкрепостения дух на новелите. По-голямата част от историите са квалифицирани като „нецеломъдрени и даже във висша степен цинически“, а скандалното е, че в много от тях основни персонажи са „флорентинските моми“. Раумер коментира, че едно такова представяне би могло да се възприеме като оскърбителна клевета за нежния пол, ако и Данте не свидетелства за действията на църквата срещу покварата сред жените във Флоренция.

През 1896 г. скоропечатница „Българско знаме“ в Сливен издава в отделно книжно тяло десетте „приказки“ от „първото денонощие“ на „Декамерон“, останали почти неизвестни за съвременния изследовател. Изданието фигурира в указателя „Български книги“, но на практика е неоткриваемо, тъй като липсва в най-големите български библиотеки (Български книги, 1978, с. 226). От поместената информация не става ясно и от какъв език превежда издателят Мина Д. Милков.

Две години по-късно в единствената отпечатана книжка на семейното издание „Списание на списанията“ е поместена девета новела, ден първи от сборника със заглавие „Кипрският крал, зачекнат за слабата страна от една Гасконска дама от малодушен става решителен“. (Боккачио, 1898). Разказът интерпретира мотива за силата на словото, което може да въздейства и преобразява. Любопитното тук е, че жената със своята съобразителност и дискретност е източникът на мъдростта и поуката. Като запазва уважение си към своя господар, дамата с ефектен намек успява да накара краля да осъзнае и коригира своите слабости.

През същата 1898 г. дамското списание „Мода и домакинство“ публикува две новели от Бокачовия сборник. Редакцията на изданието помества кратко предисловие, в което представя

⁹ Текстът е побългарена версия от сръбския вариант на сюжета, разработен от Милан Рашич, „Хубава Драгана“ (1850). Типологическите сходства между Славейковата повест и Бокачовата новела са предмет на няколко изследвания през годините (Минчев, 1912; Аретов, 1990; Рот, 1991).

ренесансовия класик като „основател на италианската белетристика“ и „талантлив разказвач, който пораждава с лекия си и изящен стил, с богатството на думите и изразите и с чудната житейска истина“, като радетел срещу „лицемерието, тъпостта и суеверията“. Като изтъква необходимостта преведеният на всички европейски езици „Декамерон“ да стане най-сетне достояние и на българския читател, екипът на изданието предупреждава и за възможни негативни последици:

Обаче твърде много новели съдържат рискувани сюжети и безцеремонни изрази, които могат да оскърбят нравственото чувство на читателя. Освен това, нашето общество – да признаем – не е узряло още, за да чете такива произведения, тъй като, наместо да търси правата страна, ще се възхищава от опаката. (Бележка, 1898, с. 9).¹⁰

Предпазливостта е продиктувана от битуващите в обществото ни страхове от поквара и „криворазбрана европейскост“, които се свързват най-вече със женската суета и лекомислено подражание (Даскалова, 2012, с. 86). Поради тази причина редакцията решава да представи „само някои новели“, които „ще могат да се четат от всякого“. Изборът пада върху две от тях – „Маркиза де Монферо с обяда, приготвен само от кокошки, и със сладък разговор погашава безумната страст на французкия крал, с която горял към нея“ (новела пета, ден първи) и „Жестокият баща“ (новела първа, ден четвърти).

Първата от тях разработва мотива за отстояване на семейната чест. Френският крал се опитва да съблазни маркиза де Монферо, на която отдавна е хвърлил око, докато съпругът ѝ е на път. С дискретен жест почтената дама решава да му даде урок, а финалното обръщение към похотливеца има поучителна стойност: „те (жените – бел. моя, Б.И.) изпълняват своите длъжности и свято пазят дългът си, който им се налага от брака“ (Бокачио, 1898, с. 9). В крайна сметка прелюбодеецът е поставен на място, а семейната чест остава неопетнена. Добродетелната съпруга отстоява семейните ценности с мъдри и въздействащи слова, които я поставят в позицията на морален победител над краля. Благополучният финал и утилитарното звучене на новелата са в синхрон с патриархалните ценности на българската читателска аудитория.

Втората публикувана новела интерпретира друг аспект на този мотив – проблема за съсловните предразсъдъци. Рано овдовялата дъщеря на салернският принц Танкреди, Гизмунда, се залюбва тайно с един от слугите му – Гуискардо. След като разбира за нанесения му позор, Танкреди убива любовника на дъщеря си и ѝ изпраща сърцето му в златна чаша. В отчаянието си тя напълва чашата с отрова и се самоубива.

Частично издание на „Декамерон“, включващо новелите от първия ден, излиза в отделно книжно тяло през 1907 г. в Тутракан. Преводът е направен през френски от Драголюбов, а надеждата му е книжката да намери „добър прием“, за да се отпечатат в бъдеще и останалите новели. Твърде предпазливо те са окачествени като „приказки за веселост и морал“, написани на език „без умисъл да скандализира ничие целомъдрено чувство“. Нещо повече, преводачът определя задачата на автора като морализаторска: „излязъл пред света иронично да порицае развратът, тая гибелна язва, що прояжда добродетелите на италианския народ“ (Бокачио, 1907).

През същата година в книга втора от сборника „Бисери из чуждите литератури“ (1907), съставен от Константин Величков, е публикувана разказът „Гризелидис“, съответстващ на новела десета, ден десети от „Декамерон“. Тук отново срещаме мотива за покорната съпруга, чиято преданост е предмет на изпитание. След като е подложена от съпруга си маркиз на редица несгоди и унижения, които търпеливо понася, селската девойка Гризелда спечелва обичта и уважението му.

За първи път ренесансовият сборник е издаден на български език в пълния си обем през 1908 г. Книгата излиза в десет свитъка и е придружена от обширен предговор. Тя не съдържа информация за преводача и съставителя, но отпечатването ѝ на части води към предположението, че вероятно е реализация на намерението, заявено в бележката към предходното издание. На малко повече от 13 страници предговорът проследява биографията на

¹⁰ Според авторката на очерка за изданието Леонтина Доросиева преводът и бележката са дело на Е. Спространов (Периодика и литература. Т. 2, с. 293).

Бокачо, като вмества и цитати от неназован автобиографичен текст. Важен акцент в нея е любовта му към Мария Д'Акуино, чието влияние върху писателя е определено като по-силно от влиянието на Беатриче върху Данте (Бокачо, 1908, с. 10). Времето, прекарано в Неапол, се разглежда като важен житейски стаж, който по-късно му помага „толкова по-силно да бичува в произведенията си всички човешки слабости, пороци и заблуждения“ (Бокачо, 1908, с. 11).

В публикациите, реализирани през годините, прави впечатление богатата вариативност в изписването на името на автора, което се счита за един от белезите за възрастта на преводния текст (Карапеткова, 2016, с. 100).

През 1913 г. се появява и първият цялостен метатекст за Бокачо на български език. С него списание „Седмична илюстрация Принос“ отбелязва шестото столетие от рождението на класика. В текста се съдържат основни биографични сведения за „бащата на италианската проза“ – за влечението му към литературата в противоречие с плановете на баща му, за младежките години в Неапол, любовта към Мария Д'Акуино, приятелството с Петрарка, коментарите върху Дантевата „Комедия“. Любопитен акцент в текста, подписан с инициали П.М., е темата за ценностната преориентация на ренесансовия автор. Любимец на всяка компания, в младежките си години „със своя разюздан живот той е създавал около себе си немало предразсъдъци и е служил за тема на горещи дебати с аскетическия Петрарк“, но в зряла възраст променя приоритетите си и дори, по непотвърдени източници, е посветен в духовно звание. Материалът проследява и творческата биография на Бокачо, с акцент върху преведения на всички европейски езици „Декамерон“. Авторът изтъква красотата на езика и стила, демонстрирани в сборника, но се дистанцира от изобразяването на нравите в него: „Дълга галерия от любовници – щастливи и нещастни, добри и лоши, умни и глупави, учени и невежи, идеалисти и скептици, монаси, граждани, крале, принцове и селяни – минават пред очите на читателя – пълна потресающа драма на човечеството на мировата сцена“ (П.М., 1913/14, с. 5).

Информацията за Данте и Бокачо се уплътнява и систематизира чрез издадените в разглеждания период няколко литературни истории. Най-ранната от тях, „Всеобща история на литературата“ (1900) от Климент Карагюлев, Йордан Иванов и Серафим Барутчийски, е замислена като учебник за средните училища и същевременно наръчник за любители на литературата. съдържа очерци за Данте и Бокачо. „Очерки по история на западно-европейските литератури“ на руския литературовед П. С. Коган (1903 – 1910), преведена за първи път през 1905 г. и впоследствие издавана неколкократно у нас, предоставя подробна информация за живота и творчеството на Данте, в което централно място е отделено на „Божествена комедия“. Важен принос за хронологичното представяне на европейските литератури има и К. Величков в качеството си на литературен историк. Неговият амбициозен проект „Чуждестранни литератури. Европейски писатели“ е публикуван за първи път като седми том от пълното събрание на съчиненията му, издадени посмъртно под редакцията на Вазов (1911 – 1915). Книгата съдържа самостоятелен текст за Данте, а информацията за Бокачо и Петрарка е обединена в обща глава.

Ранната българска рецепция на Данте и Бокачо е симптоматична за битуващото у нас двойствено отношение по въпроса за европеизирането на българина. От една страна то се възприема като престиж и вписване сред цивилизованите народи, какъвто е случаят с рецепцията на Данте, но от друга – като заплаха за патриархалните устои на консервативното следосвободенско общество, пример за което е и прудубеждението към Бокачо.

Трябва да се отбележи, че въпреки ентузиазма на просветените кръгове, грижещи се за приобщаването на родната ни култура към европейските достижения, българската рецепция на Данте през интересувания ни период не поражда висок читателски интерес. За голямо разочарование на К. Величков, преводът на „Ад“ не успява да събуди очакваното оживление сред широката читателска аудитория и доста от отпечатаните екземпляри остават непродадени. Поемата среща подобаващ прием предимно в тесния кръг на интелигенцията и сред участниците в образователния процес (съставители на учебни пособия, учители, ученици). Непреодолимата дистанция (историческа, географска и културна) на контекста обрича присъствието му в родната ни следосвободенска култура в качеството на престижен, но труден за разбиране модел, радващ се на тесен кръг от потребители.

Хоризонтът на очакване и възприемателските способности на масовата читателска аудитория все още са „настроени“ за по-леки и достъпни четива, които може да асимилира през собствения си житейски опит. Затова и някои по-приемливите новели на Бокачо с подчертана утилитарна насоченост, импонираща на консервативните ценности на следосвобожденското ни общество, се печатат охотно в периодични издания с различна насоченост.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Адинолфи, Р. (2010)** Книгата за Синтипа в България: ръкописни и печатни версии. // *Литературна мисъл*, кн. 1, с. 79–99. (*Adinolfi, R. Knigata za Sintipa w Balgaria: rakopisni i pechatni versii. // Literaturna misal*, кн. 1, s. 79-99.)
- Аретов, Н. (1990)** Преводната белетристика от първата половина на XIX век. София: Кралица Маб. (*Aretov, N. Prevodnata beletristika ot parvata polovina na XIX vek. Sofia: Kralitsa Mab.*)
- Бележка (1898)** Бележка на редакцията. // *Мода и домакинство*, кн. 10-11. (*Belezhka na redakciata. // Moda i domakinstvo*, кн. 10-11.)
- Бокачо, Дж. (1890)** Изобличений клеветник (откъс от „Декамерон“). Прев. от рус. К. В. Друмев. // *Заря*, кн. 1-2. (*Bokacho, Dzh. Izoblichenij klevetnik (otkas ot "Dekameron")*). Прев. от рус. К. В. Друмев. // *Zarya*, кн. 1-2.)
- Боккачио, Дж. (1898)** Кипрският крал, зачекнат за слабата страна от една Гасконска дама от малодушен става решителен. // *Списание на списанията*, кн. 1. (*Bokkachio, Dzh. Kiprskiyat kral, zacheknat za slabata strana ot edna Gaskonska dama ot malodushen stave reshitel.* // *Spisanie na spisaniyata*, кн. 1.)
- Бокачио, И. (1907)** Декамерон. Ден първи. Превел от френския превод на Франциск Рейнард Драголюбов. Тутракан: Печатница Мавродинов. (*Bokachio, I. Dekameron. Den parvi. Prevel ot frenskiya prevod na Frantsisk Reynard Dragolyubov. Tutrakan: Pechatnitsa Mavrodinov.*)
- Бокачио, Дж. (1907)** Гризелидис. – В: Бисери из чуждите литератури. Кн. 2. София. (*Bokachio, Dzh. Grizelidis. – V: Biseri iz chuzhdite literature. Kn. 2. Sofia.*)
- Бота, А. Л. (1900)** Данте Алигиери. // *Родина*, кн. 13, с. 25–27. (*Bota, A. L. Dante Aligieri. // Rodina*, кн. 13, s. 25– 27.)
- Вазов, Ив., Величков, К. (1884)** Българска христоматия или Сборник от избрани образци на всичките родове съчинения. В две части. Ч. 2. Пловдив. (*Vazov, Iv., Velichkov, K. Balgarska hristomatiya ili Sbornik ot izbrani obraztsi na vsichkite rodove sachinenia. V dve chasti. Ch. 2. Plovdiv.*)
- Величков, К. (1890)** Христоматия или сборник от избрани образци по всичките родове съчинения за горните класове на градските училища и на гимназиите. Солун: К. Г. Самарджиев и С-ие. (*Velichkov, K. Hristomatiya ili sbornik ot izbrani obraztsi po vsichkite rodove sachinenia za gornite klasove na gradskite uchilishta i na gimnaziite. Solun: K. G. Samardzhiev i S-ie.*)
- Величков, К. (1906)** Данте. // *Духовна пробуда*, № 2, с. 4–5. (*Velichkov, K. Dante. // Duhovna probuda*, № 2, s. 4–5.)
- Величков, К. (1910)** Беатриче. – В: Величков, К. Съчинения. Т. 1. Повести, разкази, спомени. София: Придворна печатница, с. 313–319. (*Velichkov, K. Beatriche. – V: Velichkov, K. Sachinenia. T. 1. Povesti, razkazi, spomeni. Sofia: Pridvorna pechatnitsa, s. 313–319.*)
- Величков, К. (1987)** Данте Алигиери. – В: Величков, К. Съчинения в пет тома. Т. 3. Писма от Рим. Дневник. София: Български писател, с. 412–451. (*Velichkov, K. Dante Aligieri. – V: Velichkov, K. Sachinenia v pet toma. T. 3. Pisma ot Rim. Dnevnik. Sofia: Balgarski pisatel, s. 412–451.*)
- Величков, К. (2005)** Съчинения в пет тома. Т.5. Преводи, публицистика, речи и писма. София: Български писател. (*Velichkov, K. Sachinenia v pet toma. T. 5. Prevodi, publitsistika, rechi i pisma. Sofia: Balgarski pisatel.*)
- Владова, Ил. (1988)** Превод и време. София: Наука и изкуство. (*Vladova. Il. Prevod i vreme. Sofia: Nauka i izkustvo.*)
- Галахов, Ал. (1879)** Русская христоматия. В 2-х т. Санкт Петербург. (*Galahov. Al. Russkaya hrestomatiya. V 2-h t. Sankt Peterburg.*)
- Карпеткова, Д. (2012)** Ботуша в българската литературна мода. София: Сиела. (*Karapetkova, D. Botusha v balgarskata literaturna moda. Sofia: Siela.*)

- Костов, Ст., Мишев, Д. (1889)** Христоматия по изучаване словесността. Отредена за горните класове на гимназиите, педагогическите, петокласните и духовни училища. В два тома. Т. 2. Поезия. Пловдив. (*Kostov, St., Mishev, D. Hristomatiya po izuchavane slovesnostta. Otređena za gornite klasove na gimnaziite, pedagogichesките, petoklasnite i duhovni uchilishta. V dva toma. T. 2. Poeziya. Plovdiv.*)
- Костова-Панайотова, М. (2008)** Магдалена. Руският XX век чете: Класиката, без която не можем. Благоевград: УИ Неофит Рилски. (*Kostova-Panayotova, M. Ruskiyat XX vek chete: Klasikata, bez koyato ne mozhem. Blagoevgrad: UI Neofit Rilski.*)
- Милетич-Букурещлиева, М. (1921)** Поетическите преводи на Вазова. – В: Иван Вазов. Живот и творчество. София. (*Miletich-Bukureshtlieva, M. Poetichesките prevodi na Vazova. – V: Ivan Vazov. Zhivot i tvorchestvo. Sofia.*)
- Милетич-Букурещлиева, М. (1932)** Константин Величков и Италия. // *Итало-българско списание*, кн. 4. (*Miletich-Bukureshtlieva, M. Konstantin Velichkov i Italia. // Italo-balgarsko spisanie, kn. 4.*)
- Минчев, Ст. (1912)** Из историята на българския роман. II. Побългаряване на чужди произведения. София. (*Minchev, St. Iz istoriyata na balgarskia roman. Pobalgaryavane na chuzhdi proizvedenia. Sofia.*)
- Програма (1897)** Програма за петокласните девически училища. София. (*Programa za petoklasnite devicheski uchilishta. Sofia.*)
- Рот, Ю. (1991)** За първообраза на „Хубава Драгана“ и „Хубавинка Янка“. // *Литературна мисъл*, кн. 2, с. 204–212. (*Rot, Y. Za parvoobraza na “Hubava Dragana” i “Hubavinka Yanka”. // Literaturna misal, kn. 2, s. 204–212.*)
- Раумер, К. (1895)** Данте, Бокачио и Петрарк. // *Книжици за прочит*, кн. 6, с. 37–42. (*Raumer, K. Dante, Bokachio i Petrark. // Knizhitsi za pročit, kn. 6, s. 37–42.*)
- Трендафилов, Вл. (2003)** Класиката като вид излишък. – В: Култура и критика. Ч. III: Краят на модерността? Съст.: Албена Вачева, Георги Чобанов. LiterNet. (*Trendafilov, Vl. Klasikata kato vid izlishak. – V: Kultura i kritika. Ch. III: Krayat na modernostta? Sast.: Albena Vacheva, Georgi Chobanov. LiterNet.*)
- Христов, К. (1906)** Дантевият Ад на български. // *Ново общество*, кн. 2, с. 935. (*Hristov, K. Danteviyat Ad na balgarski. // Novo obshtestvo, kn. 2, s. 935.*)
- Христов, К. (1911)** Приблизени хоризонти. София: Ал. Паскалев. (*Hristov, K. Priblizheni horizonti. Sofia: Al. Paskalev.*)
- Шишманов, Ив. (1976)** Иван Вазов. Спомени и документи. София: Български писател. (*Shishmanov, Iv. Ivan Vazov. Spomeni i dokumenti. Sofia: Balgarski pisatel.*)